

**RAPPORTAGE TOEVALSVONDST 2011:
HAMONT- STAD / HOOGSTRAAT**

I. Verslaggever:

Geert Vynckier
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
Jekerstraat 10
3700 Tongeren
012 /260321
Geert.vynckier@rwo.vlaanderen.be

functie: erfgoedonderzoeker archeologie

veldwerk: Michel Mulleners
Jurgen Staf
Rudi Roosen
Jozef Wijnants

tekeningen en plannen: André Detloff
Johan Van Laecke

II. Identificatie

*Een beschrijving van locatie van de site, met de volgende elementen

Provincie(s): Limburg

Gemeente(n): Hamont-Achel

Deelgemeenten(n): Hamont

Coördinaten: Lambert 1972: X: 232058 Y: 216343

Kadastergegevens: Hamont-Achel, 1e afdeling, sectie B, perceelsnummer(s) 321 en 36r

Adres: Stad 15 / Hoogstraat 2

Toponiem(en): --

Naam van de site: Hamont-Stad (HA11ST)

Projectnummer: 8_2011_009

Algemene beschrijving:

Hamont ligt in het noorden van de Limburgse Kempen. Het centrum van Hamont ligt in een overgangszone tussen een eerder drassig gebied ten zuiden van de stad waar meerdere beekjes en een drietal vennen van getuigen en een droger gebied ten noorden ervan (fig. 1).

Het terrein waar de toevalsvondst gebeurde ligt op minder dan 20 meter ten oosten van de vermeende eerste omwalling van de stad daterend uit de 14de-16de eeuw vlakbij de Achelsepoort (fig. 2 en fig. 3).

Het perceel ligt binnen de bebouwde zone op kunstmatige gronden, die omgeven zijn door matige droge tot vochtige zandbodems met antropogene humus A-horizont (plaggengronden), (Zcm en Sdm) (fig. 4).

In de buurt van het huidig onderzochtperceel liggen enkele in de CAI vermelde vindplaatsen waaronder 50822, 50821 en 700160 (fig.5). Het gaat hier om resten en overblijfselen van de 14de-16de eeuwse stadswal/stadspoort en stadsgracht¹.

III. Archeologische nota

*Datum van de melding van de vondst

Tijdens graafwerken op 29/05/2011 en 30/05/2011 op de hoek van de Hoogstraat en Stad te Hamont, naar aanleiding van het bouwen van appartementen met kelder, werd door leden van de Geschied- en Heemkundige Kring “De Goede Stede Hamont” muurfragmenten en een kelder met tongewelf vastgesteld (fig. 6). Zij namen het initiatief om de toevalsvondst aan de bevoegde instanties te melden.

Op 30 april werd Ingrid Vanderhoydonck, Erfgoedconsulent bij R&E, op de hoogte gebracht. Zij ging dezelfde namiddag ter plaatse waarna ze het VIOE op de hoogte bracht. Op 02/05/2011 ging een archeoloog van het VIOE ter plaatse om het terrein te bekijken en de nodige regelingen te treffen voor de registratie van deze vondst. Op 05/05/2011 werd het terrein opgeschoond en geregistreerd door een ploeg van het VIOE-Limburg. In de namiddag werd er door alle betrokken partijen² een vergadering belegd om tot een consensus te komen en om te benadrukken dat wanneer er bij de verdere uitgraving van het perceel nog sporen en/of resten te voorschijn zouden komen deze onmiddellijk aan R&E en het VIOE dienden te worden gemeld.

¹ Pauwels 2006, 20-21; Pauwels *et al.* 2006, 143-144.

² Aanwezige partijen: R&E, VIOE, de aannemer/eigenaar, de stad Hamont-Achel en de Geschied- en Heemkundige kring “De Goede Stede Hamont”.

** Een summierende beschrijving van het onderzoek dat voorafgaand aan het onderzoek op de site werd uitgevoerd*

In het verleden werden ten oosten van het huidige perceel tijdens wegeniswerken al resten van substantieel metselwerk vastgesteld³. Tevens werd tijdens een kleine archeologische ingreep in 2001 ten oosten van het perceel een sleuvenonderzoek verricht door het toenmalige IAP⁴. Hierbij werden twee grachten aangetroffen die in verband werden gebracht met de in 1994 opgegraven stadsburcht die typologisch tussen 1275 en 1500 werd gedateerd⁵. Tijdens de opgravingscampagne van 2002 werd in een aanpalend perceel een zware bakstenen fundering aangetroffen waarin twee paaluitsparingen in het metselwerk zichtbaar waren⁶. Mogelijk behoort dit muursegment tot de in het verleden in de Hoogstraat waargenomen muurresten in baksteen die toen geïnterpreteerd werden als een onderdeel van het poortgebouw in de middeleeuwse omwalling van Hamont daterend uit de 14de-16de eeuw. Locale historici gaan ervan uit dat de Hoogstraat of tenminste de noordwestelijke zijde ervan de eerste omwalling van de stad Hamont moet zijn geweest (fig. 7) die dan in oostelijke richting uitgaaf op de grote stadsburcht⁷.

**Korte geschiedenis van het terrein waar de toevalsvondst gebeurde⁸.*

Het bewuste perceel moet lange tijd onbebouwd zijn geweest. Via de schepenregisters is er niets te vinden van enig bouwwerk daterend van voor 1770. Het bewuste perceel bleef waarschijnlijk onbebouwd door de aanwezigheid van de oude stadspoort. Op de kaart van Graaf de Ferraris (fig. 8) blijkt dit driehoekig perceel onbebouwd te zijn geweest. Dit blijft zo tot het midden van de 19de eeuw (cf. het gereduceerd kadaster uit 1850) (fig. 9). Pas op latere kaarten zoals op een topografische kaart van 1880 en een andere zonder exacte datum, zien we dat het perceel bebouwd wordt (fig. 10 en fig. 11). Aan de oostzijde van het terrein werd rond het midden van de 19de eeuw (ca. 1859) een woning opgetrokken. In 1903 werd het pand “Gudders” op dezelfde plaats gebouwd en deze woning bepaalde lange tijd het stadsbeeld bij het binnengaan via de Achelse poort van het centrum (fig. 12). Eind april 2011 werd deze woning uiteindelijk afgebroken.

Op de westzijde van het driehoekig perceel, dat lange tijd onbebouwd bleef, is er op oude foto's van het begin van de 20ste eeuw duidelijk een waterpomp te herkennen (fig. 13). De ondergrond van deze hoek zou later door de bouw van een tankstation en de latere sanering ervan ingrijpend verstoord worden, waardoor archeologisch onderzoek hier zo goed als niets meer zou kunnen opleveren.

**De archeologische beschrijving van de site en het onderzoek dat heeft plaatsgevonden: methodiek van het onderzoek en de resultaten*

Hoewel er bij vorige onderzoeken al op gewezen werd dat nieuwe graafwerken in de buurt van de Achelse poort en de vermoedelijke omwalling, archeologisch moesten gevolgd worden, werd er toch een bouwvergunning afgeleverd zonder voorafgaandelijk archeologisch onderzoek te voorzien⁹. Bij de graafwerken op 29/04/2011 werd een gewelfde kelder op het oostelijk deel van het perceel aangesneden en weg gegraven. Deze kelder van het pand “Gudders”, die oorspronkelijk behoorde bij het gebouw dat in 1859 verbouwd werd, werd door de leden van de Geschied- en Heemkundige kring gefotografeerd. Nadat er ook bakstenen muurfunderingen en vermoedelijk sporen

³ mondeling mededeling L. Van De Sijpe; Pauwels 2006, 20-21.

⁴ Pauwels 2006, 20-21.

⁵ Creemers *et al.* 1995, 19-22.

⁶ Pauwels *et al.* 2006, 143-144.

⁷ Creemers *et al.* 1995, 14-22.

⁸ Van de Broek *et al.* 2009; Met dank aan Dhr. L. Van De Sijpe die een rapportje met de geschiedenis van het perceel bezorgde.

⁹ Pauwels 2001.

werden weg gegraven werd R&E gewaarschuwd en werden de graafwerken stilgelegd. Op 5 mei ging een ploeg van het VIOE-Limburg ter plaatse om de registratie te vervolledigen. Die dag werd door de eigenaar en aannemer een graafmachine ter beschikking gesteld om de deels opgevulde put terug zuiver te maken¹⁰. De hoger vermelde kelder werd door de aannemer afgedekt wegens onstabiliteit van de oostelijke rand van de uitgegraven put (fig. 14).

De werkput (werkput 1), die deels door de aannemer terug was opgevuld, werd met de graafmachine terug zuiver gemaakt. De profielen werden bijgewerkt en het volledige werkvlak werd door de ploeg van het VIOE handmatig opgeschoond (fig. 15). Tijdens het eerste bezoek op 2 mei werd vastgesteld dat er zich in het oostelijke deel van de put een waterput bevond. Deze werd mee opgenomen in de registratie (werkput 2) net als een bakstenen vloertje dat in het noorden van het terrein deels zichtbaar was (werkput 3). Tenslotte werd er in het noorden van het terrein nog een klein kijksleufje (werkput 4) gegraven om de stratigrafie in de noordelijke zone van het terrein te kunnen evalueren. Tijdens de middag werd een vergadering belegd met al de betrokken partijen om de eerste resultaten mee te delen en om afspraken te maken voor de toekomst indien er bij het uitgraven nog sporen en archeologische resten zouden worden aangetroffen.

Het vlak in werkput 1 leverde zo goed als geen sporen meer op (fig. 16, wp 1 en fig. 17). In het noordwesten van de werkput werd een grote recente verstoring aangetroffen met een heterogene vulling van geel tot bruinrijks leemig zand en brokstukken van bakstenen, mergel en kiezel (fig. 18). De rest van de bodem van de werkput bestond uit de vaste bodem die bestond uit oranjegeel tot geelwit zand.

Voor zover het mogelijk was werd in het noorden van deze werkput een profiel aangelegd van ongeveer 5m en opgeschoond (fig. 16, A-B). In dit profiel is duidelijk te zien dat er op het terrein meerdere vergravingen en ophogingen hebben plaatsgevonden en dat de meeste eventuele oudere sporen hierdoor vernield werden (fig. 19).

In het zuidwestelijke deel van de werkput werd ongeveer 2 meter profiel opgeschoond (fig. 16, C-D) en was duidelijk de muur en fundering van de voorgevel van het afgebroken huis te herkennen. Onder de fundering was er nog een spoor van voor de bouw zichtbaar maar daar het te dicht tegen het profiel lag werd dit niet verder bekeken. De resten van de afgebroken gevelmuur waren op sommige plaatsen goed zichtbaar (fig. 20).

De waterput net ten noordoosten in werkput 2 was opgebouwd uit donkerrode hardgebakken bakstenen (22 x 10 cm) en een geelwitte kalkmortel (fig. 21 en fig. 22). Op de laatste rij die in een cirkel werd opgebouwd, werden minstens nog een tiental rijen concentrisch bij gemetseld zodat er een koepel ontstond (fig. 23). In de waterput stond nog water op een diepte van 1m80 vanaf de bewaarde rand. Op die diepte was er een metalen buis zichtbaar die er op wijst dat er boven of vlak in de buurt een pomp moet gestaan hebben. Dergelijke waterputten werden al bij andere vondstmeldingen waargenomen¹¹. De aanlegkuil van deze waterput was nog gedeeltelijk zichtbaar en liep verder onder het oostprofiel. Deze ronde kuil was opgevuld met bruin tot bruinrijks leemig zand en brokstukken baksteenfragmenten, mergel en witte mortel. De weinige vondsten uit deze opvulling dateren globaal uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Slechts een drietal intrusieve scherven dateren uit de 14de eeuw¹². Rond deze aanlegkuil bevond zich een donkerbruine tot zwartbruine opvullingslaag die over het volledige terrein is aangetroffen.

In het noorden van het terrein werden net onder de bovenste afgegraven laag de restanten aangetroffen van een bakstenen vloertje (werkput 3). Dit was beperkt in oppervlakte en werd omzoomd door recente vergravingssporen (fig. 16, wp 3; fig. 24 en fig. 25). De restanten van het vloertje lagen op een donkerbruine laag met veel baksteenfragmenten. Tussen deze bakstenen in de donkere laag werd één scherfje faience aangetroffen dat afkomstig is uit Maastricht. De productie startte hier vanaf 1863 (fig.

¹⁰ Met dank aan de firma Gebroeders Van Hout.

¹¹ Vynckier 2009; Vynckier 2010.

¹² Determinatie door Koen de Groote (VIOE).

26). De vermelding van de letters “DAHLIA” wijzen op een bepaalde soort van decoratie¹³ die vervaardigd werd tussen 1890 en 1910. De bakstenen van het vloertje (volledige en halve door elkaar gebruikt) lagen in los verband zonder mortel of zand ertussen. In het noorden waren ze begrensd door de onderste resten van een bakstenen muurtje bestaande uit twee langs gemetselde rijen baksteen in wit tot lichtgele kalkmortel. Ook in het zuiden werd de vloer afgebakend door de restanten van een muur(fundering) in baksteen die eerder een slordige indruk gaf. Het vloertje vertoonde in het zuidoosten de resten van een afbakening gematerialiseerd door een soort kasseien die slechts gedeeltelijk bewaard zijn. Op één meter ten zuidoosten van het vloertje wordt de donkere laag abrupt en rechtlijnig afgesneden (waarschijnlijk een latere uitgraving) en loopt ze over in een geelgekleurde en gemengde zandlaag.

Ter controle en om een idee te krijgen van de opbouw van het terrein werd er een kijkputje gegraven ten westen van werkput 4 (fig. 16, wp 4). Op deze plaats was de verstoring van de latere vergravingen op het terrein niet zo doortastend maar toch valt duidelijk op dat de bovenste lagen meerdere malen vergraven werden en er puin op het terrein achterbleef (fig. 27).

**Advies voor toekomstige bodemingrepen in het centrum van Hamont*

Als besluit kan gesteld worden dat alhoewel er op dit terrein in het nabije verleden veel werd gegraven en vergraven er toch enkele sporen overbleven van de vroegere bewoning op dit perceel. Er werden niet direct aanwijzingen gevonden die wijzen op resten die te maken hebben met de 14de – 16de eeuwse omwalling of de bijhorende verdedigingswerken aan de Hoogstraat. Toch blijft het belangrijk om in het historische centrum van Hamont alert te blijven voor archeologische en historische resten van deze stad. Deze kunnen immers bijdragen tot een betere kennis van het verleden van deze Noord-Limburgse stad.

¹³ [http://nl.wikipedia.org.](http://nl.wikipedia.org;); www.geheugenvannederland.nl

IV. Bibliografie

KAARTEN:

- Graaf de Ferrariskaart 1771-1778, kaart 185, Hamont.
- Nationaal Geografisch Instituut (NGI), Gereduceerd Kadaster, 1848-1854, schaal 1:20000, Kaartblad Hamont.
- La patrimoine cartographique de Wallonie (IGN), carte topographique, 1877, Hamont IGN0729P.
- La patrimoine cartographique de Wallonie (IGN), carte topographique, s.d., Hamont IGN0186P.

TEKSTEN:

BUSSELS, M. 1946: Wachtdienst op den burcht van Grevenbroek en de stadswallen van Hamont, *Het Oude Land van Loon* 1, 119-127.

CLAASSEN, A. 1976: *Bijdrage tot de geschiedenis van Hamont*, Hamont.

CREEMERS, G. & VAN DE SIJPE, L. 1995: Noodonderzoek op het burchtsite van Hamont (Limb), *Archaeologia Mediaevalis* 18, 15-16.

CLAASSEN, A. 1973: Hamont: boomstamput, *Archeologie* 1973.2, 86.

CREEMERS, G. & VAN DE SIJPE, L. 1995: *De verdwenen burcht van Hamont. Een bijdrage tot de middeleeuwse geschiedenis van de stad Hamont*, Hamont-Achel.

PAUWELS, D. 2001: Archeologisch onderzoek Hamont-Hoogstraat, VIOE Jaarverslag 2001, Tongeren.

PAUWELS, D. 2006: Hamont (Hamont-Achel): de stadsgracht doorsneden?, *Limburg. Het Oude Land van Loon* 85.1, 20-21.

PAUWELS D. 2005: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Limburg, Arrondissement Maaseik, Kanton Neerpelt*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 19N2, Brussel - Turnhout.

PAUWELS, D. & VAN DEN HOVE, P. 2006: Hamont (Hamont-Achel): middeleeuwse stadspoort (?) en bewoningssporen, *Limburg. Het Oude Land van Loon* 85.2, 143-144.

VAN DE BROEK H. & DIJKMANS H. 2009: Huizen in de stad: De woongeschiedenis van de huizen Gudders tot en met Spaas kinderen, *Grevenbroeker Echo's* 68, 9-14.

VAN IMPE, L. 1976: De oudste geschiedenis van Hamont, *Archeologie* 1976.2, 104.

VISSERS P. 1992, *Langs Vlaamse wegen - Hamont-Achel*, Brussel-Hamont-Achel-Antwerpen, 11.

VYNCKIER G. 2009: Herselt Dorp, VIOE Rapportage Vondstmelding.

VYNCKIER G. 2010: Herselt Achter de Hoven, VIOE Rapportage Vondstmelding.

WEBSITES:

- <http://cai.erfgoed.net>
- <http://www.hamontachel.com>
- <http://nl.wikipedia.org>
- <http://patrimoine.met.wallonie.be>
- <http://www.delcampe.net>
- <http://www.geheugenvannederland.nl>

V. Trefwoorden

Archeologische sporen en uitgravingen - kelder– nieuwste tijd - 19de eeuw – 20ste eeuw

Archeologische sporen en uitgravingen – kuilen– nieuwste tijd– tweede helft 19de eeuw - eerste helft 20ste eeuw

Archeologische sporen en uitgravingen – vloeren– nieuwste tijd– tweede helft 19de eeuw - eerste helft 20ste eeuw

Archeologische sporen en uitgravingen- waterput – nieuwste tijd– tweede helft 19de eeuw - eerste helft 20ste eeuw

VI. Figuren

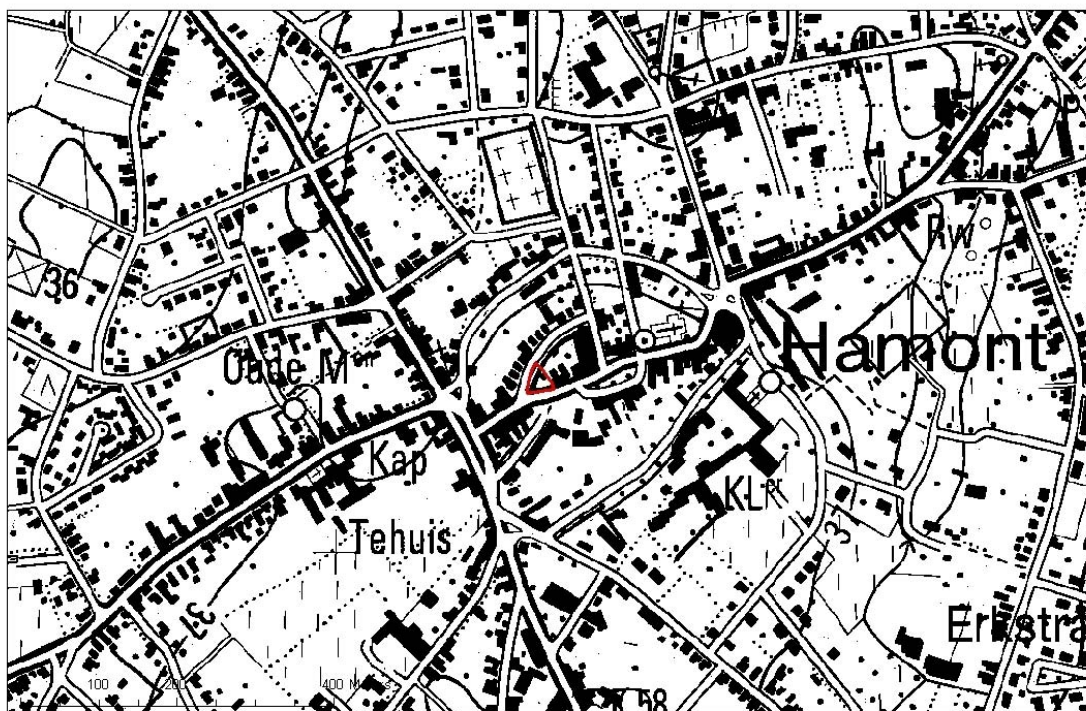

Fig. 1: Topografische kaart met aanduiding van de vindplaats in het rood (© AGIV).

Fig. 2: Kadastrale kaart met aanduiding van de vindplaats in het rood (© AGIV).

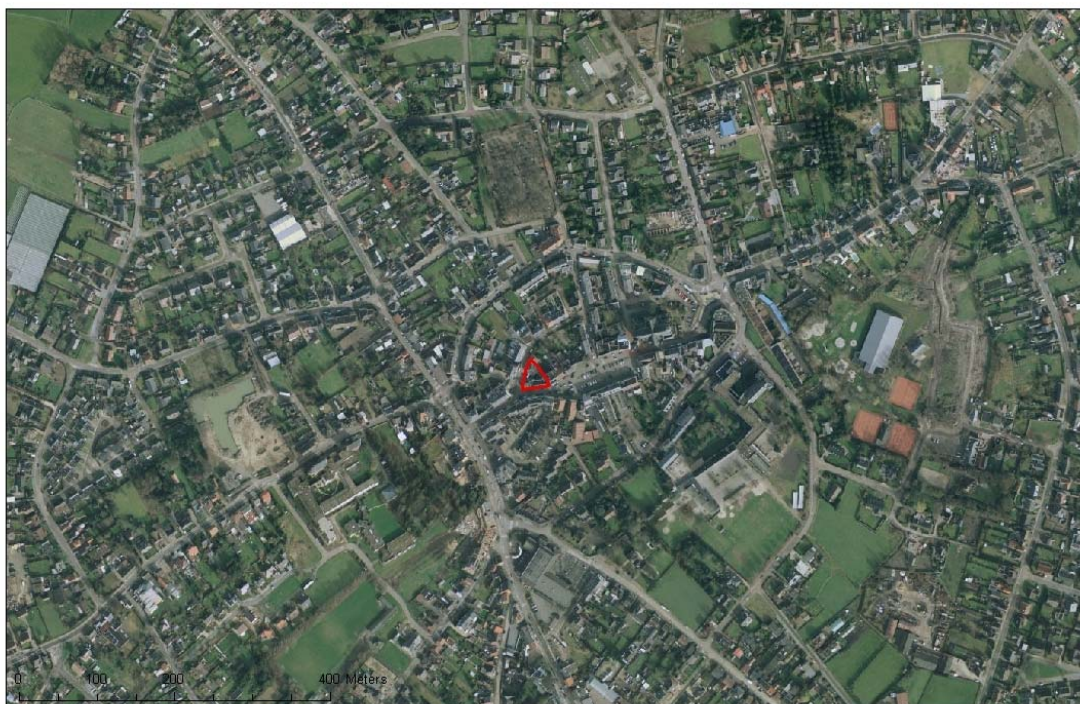

Fig. 3: Luchtfoto met aanduiding van de vindplaats in het rood(© AGIV).

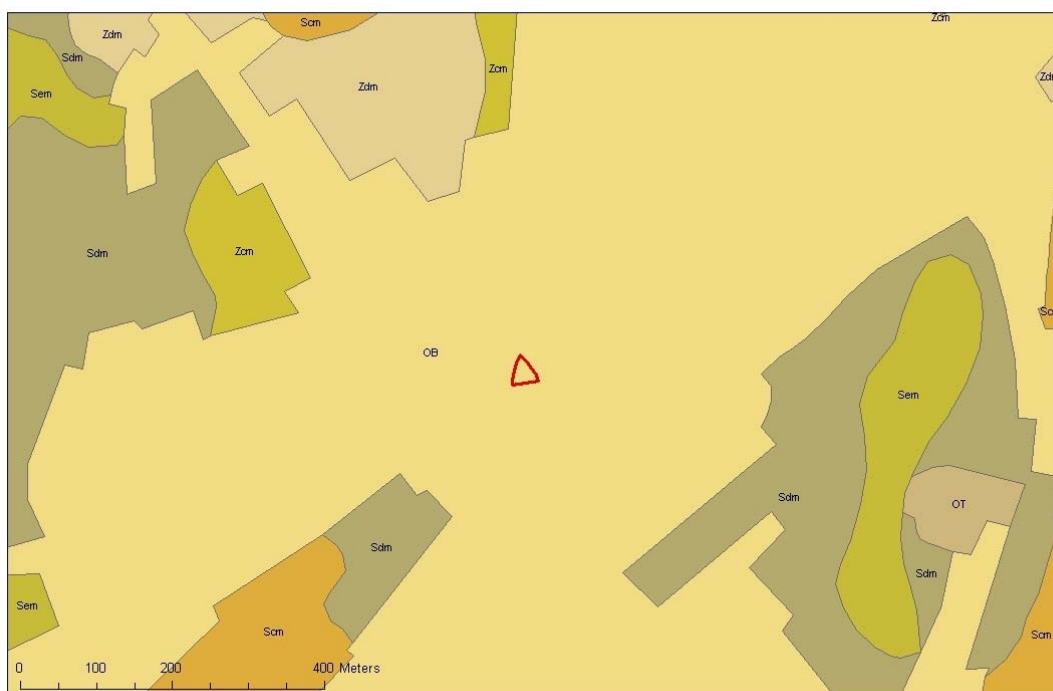

Fig. 4: Bodemkaart met aanduiding van de vindplaats in het rood(© AGIV).

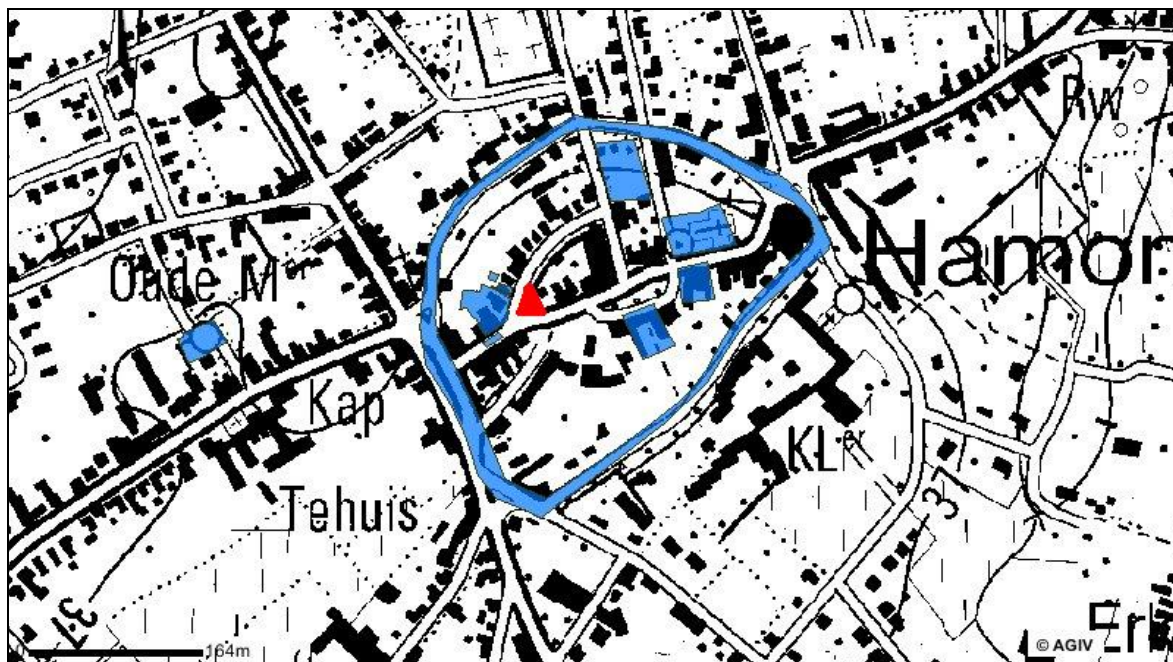

Fig. 5: Topografische kaart aanduiding van de vindplaats in het rood en de in de nabijheid gelegen vindplaatsen uit de CAI(© AGIV).

Fig. 6: Restanten van de kelder van het afgebroken pand “Gudders”.

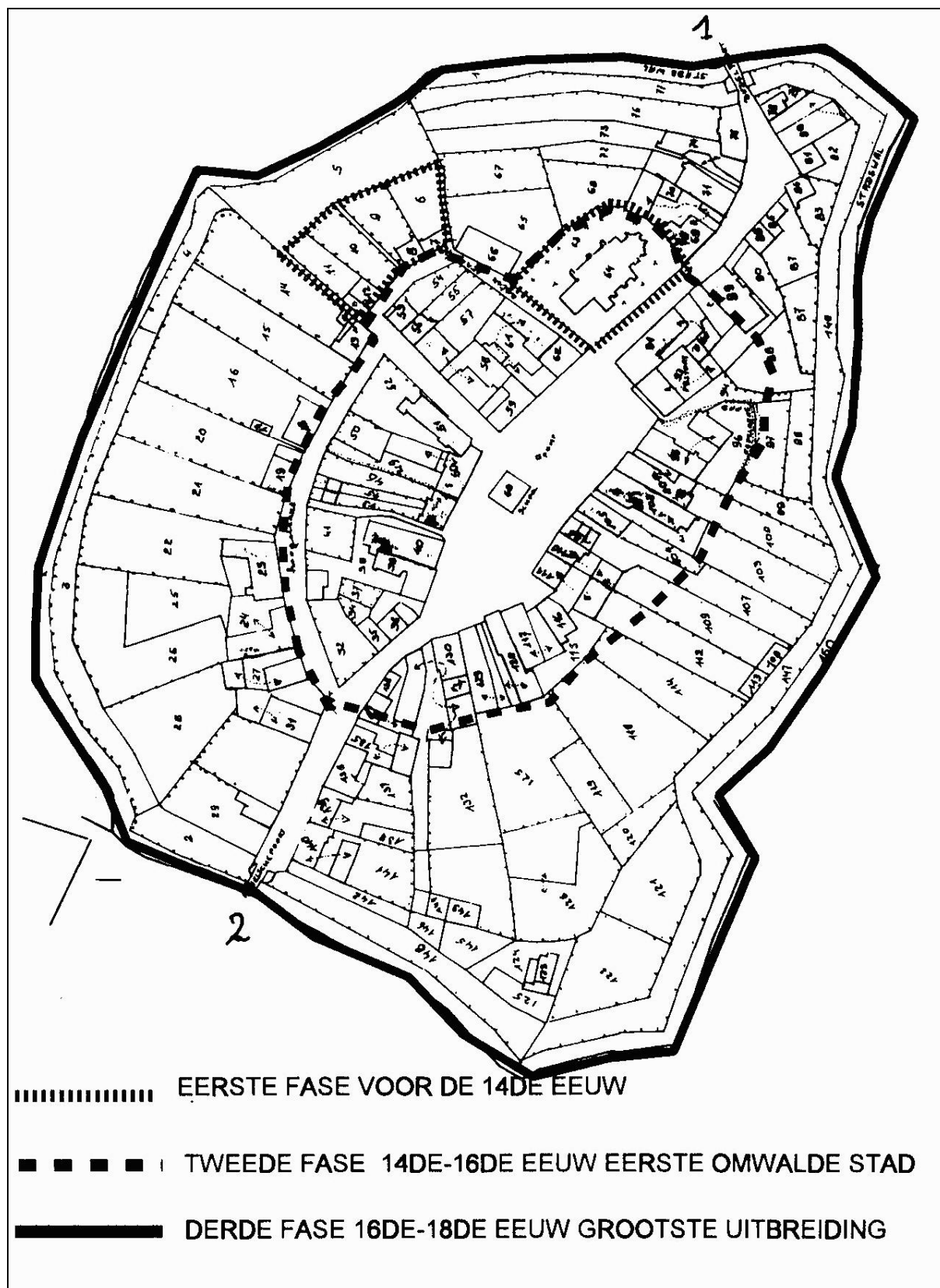

Fig. 7: Kaart van de omwallingen van de stad Hamont¹⁴.

¹⁴ Creemers *et al.*, 1995, 40.

Fig. 8: Het bewuste perceel op de kaart van graaf de Ferraris, 1777-1778. (© NGI).

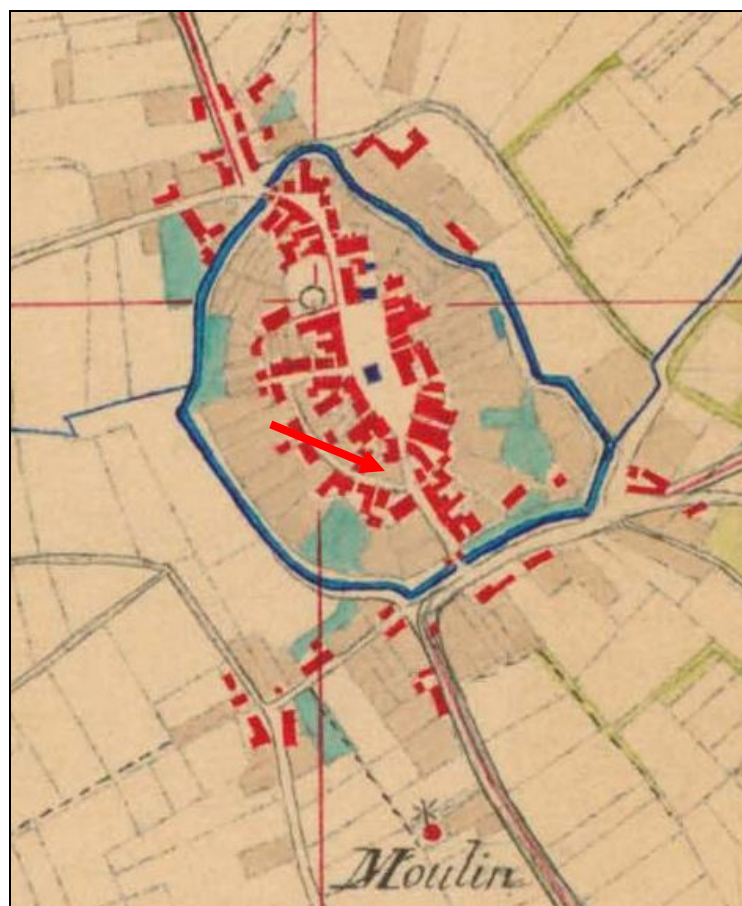

Fig.9: Het bewuste perceel op het gereduceerd kadaster, 1848-1854, schaal 1:20000, Kaartblad Hamont (© NGI).

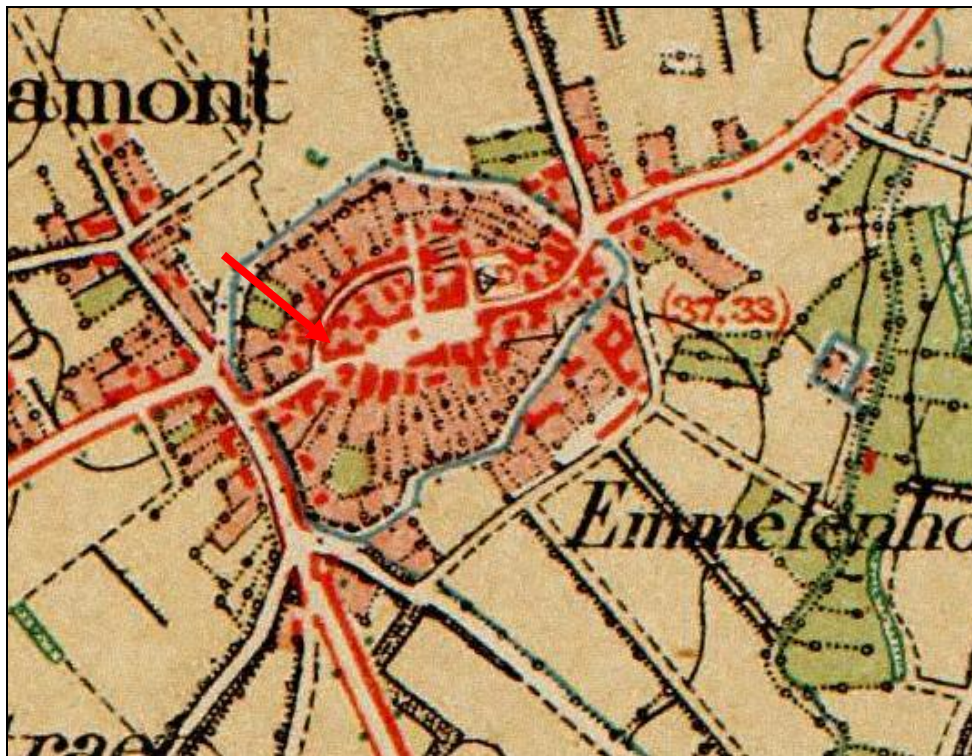

Fig.10: Het bewuste perceel op een topografische kaart (1/20.000) uit 1877 (© NGI).

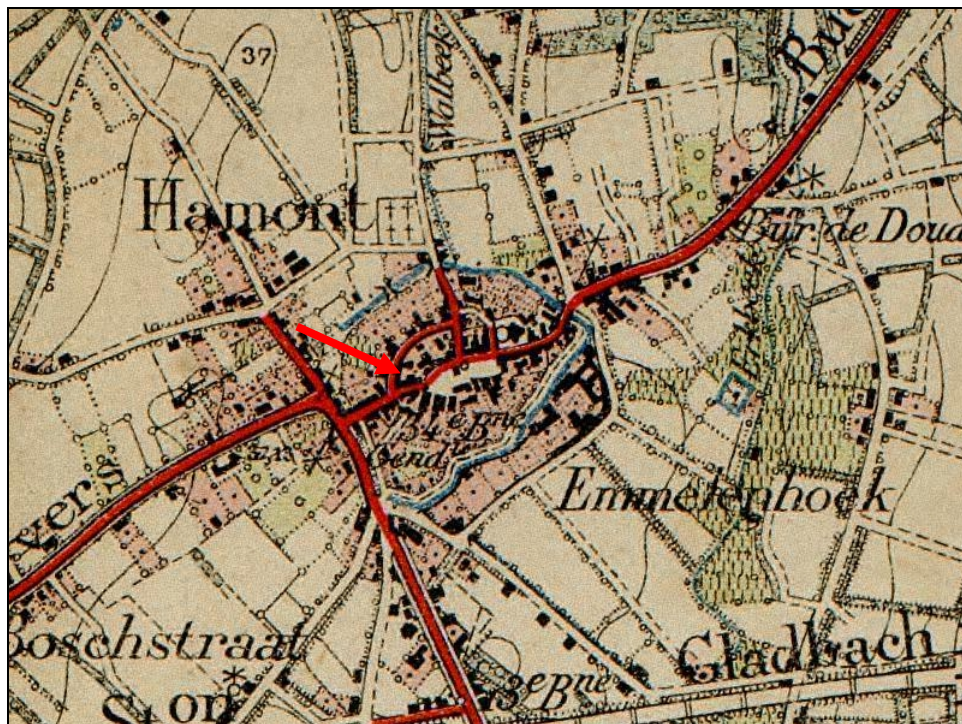

Fig.11: Het bewuste perceel op een topografische kaart (1/20.000) zonder datum (© NGI).

Fig. 12: Kijk op het pand “Gudders” vanuit de Achelse poort.

Fig. 13: Kijk op het pand “Gudders” met op de voorgrond een stadspomp.

Fig. 14: De uitgegraven en deels terug opgevulde put op 2 mei .

Fig. 15: Kijk op werkput 1 tijdens de werkzaamheden.

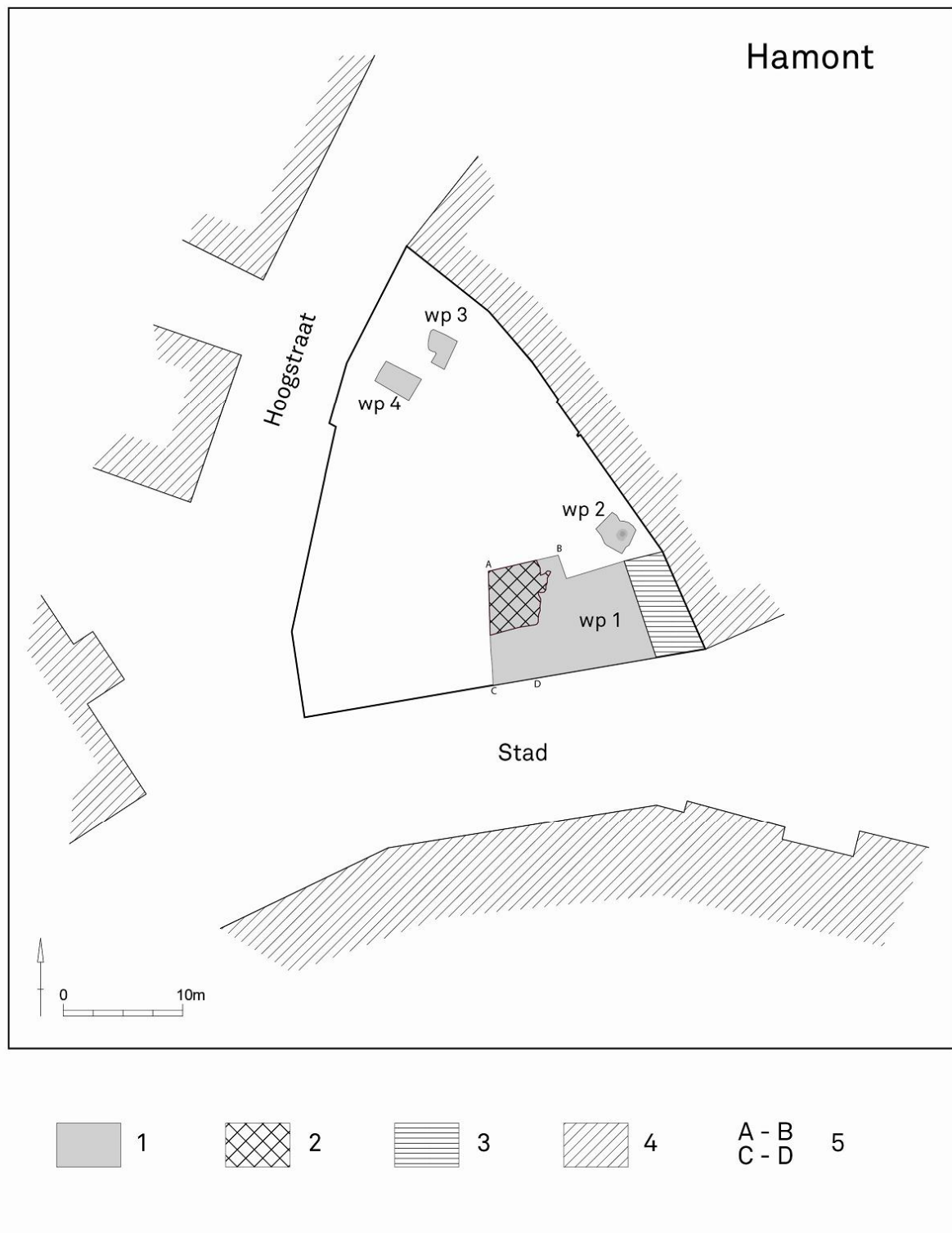

Fig. 16: werkputtenplan: 1: werkputten; 2: recente versterking; 3 aangevulde grond; 4: huidige gebouwen; 5: profielen.

Fig. 17: Werkput 1 na het opkuisen van het vlak.

Fig. 18: Recente verstoring in werkput 1 .

Fig. 19: Het noordelijk profiel (A-B) van werkput 1.

Fig. 20: Het zuidelijk profiel (C-D) van werkput 1.

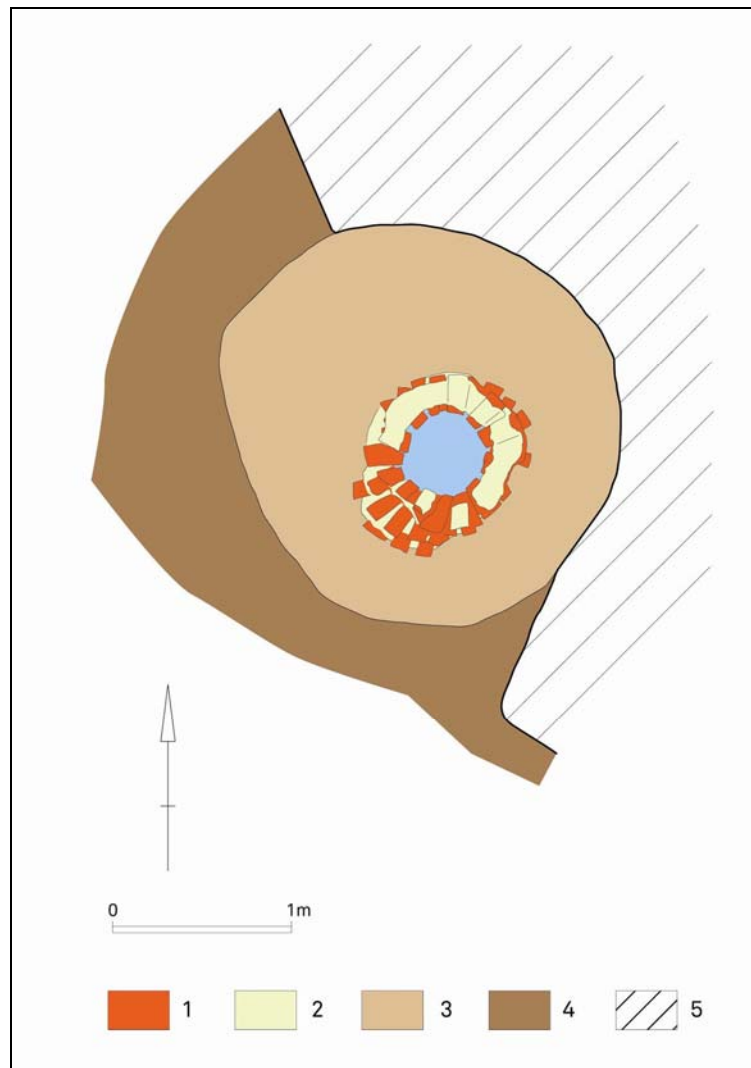

Fig. 21: de waterput: 1: bakstenen; 2: mortel; 3: insteek met bruine opvulling; 4: donkerbruine laag; 5: rand van de werkput.

Fig. 22: De waterput van werkput 2.

Fig. 23: De opbouw van de waterput.

Fig. 24: bakstenen vloertje uit werkput 3: 1: bakstenen; 2: natuurstenen; 3: gele zandlaag; 4: donkerbruine recente laag; 5: geelgroene laag.

Fig. 25: Het bakstenen vloertje uit werkput 3.

Fig. 26: Het faience scherfje uit werkput 3.

Fig. 27: Profiel uit werkput 4.